

6. Політична влада та політична еліта / Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В. Полохало (кер. авт. кол.). – К.: Політична думка, 1995. – 368 с.
7. Шаповал Ю. Людина і система. (Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні) / Ю. Шаповал. – К., 1994. – 271 с.
8. Видрін Д. Українська політична еліта: особливості еволюції, еволюція особливостей / Україна на порозі ХХІ століття: політичний аспект / Д. Видрін, Д. Табачник. – К.: Либідь, 1995. – С. 30.
9. Політичні структури та процеси в Україні / Відп. ред. Ф. Рудич, М. Михальченко / Ф. Рудич, М. Михальченко. – К.: Наукова думка, 1995. – 254 с.
10. Лозицький В. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918 – 1991) / В. С. Лозицький. – К.: Генеза, 2005. – 368 с.
11. Видрін А. Політика: історія, технологія, екзистенція / А. Д. Видрін. – К.: Либідь, 2001. – 432 с.
12. Миллс Р. Властвующая элита / Р. Миллс – М.: Знание, 1978. – 546 с.
13. Требін М. Політична культура сучасної владної еліти України / М. П. Требін // Вісник національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. Зб. наук. праць. – Харків: Прапор, 2010. – Вип. 4 – С. 137-145.
14. Маркозова О. Еліти в сучасному українському суспільстві: сутність та напрямки трансформації / О. О. Маркозова // Вісник національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. Зб. наук. праць. – Харків: Прапор, 2010. – Вип. 8. – С. 165-172.
15. Рудич Ф. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні української держави / Ф. Рудич // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 3-14.
16. Дзюба І. На еліту надійся, а сам не пошай / І. Дзюба // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 9. – С. 36.

УДК 330.526.39:364.054

Корнієвський О. А.

Національний інститут стратегічних досліджень

БЛАГОДІЙНИЦТВО У СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Проаналізовано деякі аспекти європейських благодійних традицій та їх вплив на розвиток сучасного європейського благодійництва. Особливу увагу відведено аналізу явища благодійництва як невід’ємної характеристики складової соціальної політики держави. Доведено, що рівень залучення населення до благодійницької діяльності передусім залежить від рівня розвитку інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: благодійництво, філантропія, соціальна відповідальність, громадянське суспільство.

Корниевский А. А.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ В СИСТЕМЕ ЕВРОПЕЙСКИХ ПРИНЦИПОВ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Проанализированы некоторые аспекты европейских благотворительных традиций та их влияние на развитие современной европейской благотворительности. Особое внимание уделено анализу явления благотворительности как неотъемлемой составляющей социальной политики государства. Доказано, что уровень вовлечения населения к участию в благотворительной деятельности прежде всего зависит от уровня развития институтов гражданского общества.

Ключевые слова: благотворительность, филантропия, социальная ответственность, гражданское общество.

Kornievsky O.

CHARITY IN THE SYSTEM OF EUROPEAN PRINCIPLES:
EXPERIENCE FOR UKRAINE

The article analyzes some aspects of the European charity traditions, their influence on the formation and the development of modern European philanthropy. Special attention is paid to the analysis of the phenomenon of charity as an essential component of the modern welfare-oriented state. It is proved that the level of population's involvement to charity activities depends on the level of the development of civil society in general.

Key words: charity, philanthropy, social responsibility, civil society.

У процесі ринкових перетворень останніх двадцяти років відбулася кардинальна перебудова системи соціального захисту населення. Втім, сучасна українська держава гарантує своїм громадянам лише мінімальний рівень соціального забезпечення та захисту. Зростання безробіття, збільшення категорій нужденного населення, недостатність державного фінансування культури, науки, освіти та інших життєво важливих сфер призвело до пошуку та вдосконалення недержавних форм підтримки соціальної сфери.

З відновленням приватної власності, розвитком підприємництва і корпоративних відносин в українське суспільство повернулося явище, що здавна було невід'ємною частиною української суспільної традиції та моралі – благодійництво. В складних умовах становлення ринкової економіки, відчутного скорочення державної соціальної підтримки та наростання соціального розшарування благодійну діяльність можна вважати практичним проявом моральності, реалізацією добровільного гуманістичного поклику співгромадян.

Нині благодійництво активно розвивається в різноманітних формах, деякі з яких є звичними для України – приватна добродійність, меценатство, діяльність релігійних громад. Інші види є характерними для західноєвропейської культурної традиції й наразі активно запроваджуються в країнах пострадянського простору у спосіб створення волонтерських (добровільних) громадських організацій, проведення акцій з надання гуманітарної допомоги, відкриття філіалів міжнародних благодійних фондів та організацій.

Необхідність осмислення такого феномена українського суспільного життя, як благодійництво, аналіз історії його основних форм, впливу європейських

традицій і досвіду, а також перспективи розвитку благодійної діяльності в Україні визначають *мету* цього дослідження.

Феномен європейського благодійництва має тисячолітню історію і був сформований різними релігійними і філософськими традиціями. Для розуміння його генезису необхідно вивчення античних філософських і християнських богословських джерел, праць з історії Церкви та становлення європейської гуманістичної думки. Цим питанням присвячені праці зарубіжних і вітчизняних філософів, істориків, культурологів і соціологів – як класиків, так і сучасників: М. Вебера, Ф. Гегеля, М. Бердяєва, В. Ключевського, Е. Гідденса, І. Валлерстайна.

Сучасні західні дослідження з проблематики благодійництва та пов'язаних із ним сфер аналізують практичну сторону благочинної діяльності, розвиток її механізмів та інституційних форм. Показовою в цьому плані є робота європейських дослідників Дж. А. Сміта і К. Боргман „Благодійницькі установи в європейських країнах: історичний контекст”, присвячена історії благодійництва від античності до початку ХХ ст. Одночасно з історичним оглядом автори прагнуть продемонструвати, як функціонували благодійницькі установи протягом століть, яким чином вирішувалася проблема збору, передачі та збереження коштів для благочинних цілей, як відбувалася взаємодія з державними інститутами та яких результатів вдалося досягти благодійницьким товариствам [1].

Значене місце в зарубіжних дослідженнях добродійності відводиться питанням соціальної відповідальності бізнесу, розвитку моделей і форм реалізації корпоративної соціальної відповідальності (М. Фрідмен, А. Керрол, В. Фредерік, А. Маквільямс), організації роботи благодійних некомерційних організацій

(Е. Джадж, К. МакНамара). В умовах подолання глобальної економічної кризи та світової тенденції до зменшення державних соціальних зобов'язань, відновлюється інтерес до дискусії щодо співвідношення державної соціальної допомоги та приватної благодійності, їх ефективності (У. Рейнхард, Л. Рід, М. Пауелл).

Щодо вітчизняних досліджень, то необхідно зазначити, що в СРСР благодійність (філантропія) рідко визначала об'єкт наукових досліджень, оскільки це суперечило ідеологічним установам радянської історіографії. Саме ж благодійництво характеризувалося як явище, притаманне лише класовому суспільству й „не властиве для радянському ладу”.

Сплеск інтересу до вітчизняного досвіду благодійництва, зокрема до явища меценатства, відроджується з 90-х рр. ХХ ст. З'являються дослідження, присвячені історичним постатям українських державних діячів-філантропів (П.Конашевич-Сагайдачний, К.Острозький, П.Могила, І. Мазепа, родина Розумовських), меценатству представників української шляхти (родина Безбородьків, Галаганів, Тарновських) та добродійності представників торгово-промислових кіл (сімейства Терещенків, Ханенків, Харитоненків, Чикаленків, Симиренків). Серед них доцільно відмітити праці О. Оглобліна, І. Кравченко, В. Ульяновського, Т. Скибицької, Д. Григор'єва, І. Мудрика, Л. Даниленка.

Інформацію про благочинну діяльність релігійних громад та церковних організацій містять наукові розробки з історії українського церковного життя, насамперед щодо діяльності братств (В. Ульяновський, О. Крижанівський, С. Плохій).

Комплексні дослідження меценатства та благодійництва в Україні в різні історичні періоди представлені роботами Н. Яковенко, М. Слабошпицького, Ю. Хорунжого, В. Голимби. Докладна розвідка щодо висвітлення питань благодійництва у вітчизняній історіографії здійснена у науковій розробці С. Євтушка [2].

Розвитку сучасних благодійних організацій, їхньої взаємодії із владними структурами присвячені публікації співробітників різноманітних благодійних і громадських організацій, в яких піднімаються проблеми функціонування благодійниць-

кої сфери в Україні (А. Гулевська-Черниш, Д. Непочатова, А. Заболотний).

Варто зазначити, що переважна більшість досліджень благодійництва і меценатства проводилися в історичному контексті, головна увага концентрується на біографіях видатних благодійників, оцінюються їх внески у сферу культури та освіти. Проте те меценатство як один із видів благодійництва, як самобутнє соціально-культурне явище, як гуманістична традиція ще не стало предметом окремого комплексного дослідження. Загалом, незважаючи на зростання кількості наукових робіт, присвячених різним аспектам благодійництва, його історії, окремим видатним постатям, тематика благодійництва з точки зору взаємодії соціальних груп та інститутів, його місця в сучасній системі соціально-владних відносин потребує ґрунтовного комплексного дослідження.

Благодійництво в європейській культурній традиції

Європейські традиції благодійництва протягом століть формувалися різними установами, починаючи від античних та середньовічних лікарень і монастирів, міських притулків до релігійних братств, професійних об'єднань і корпорацій, університетів, кредитних товариств та спілок взаємодопомоги. Всі ці форми самоорганізації громади з метою надання допомоги нужденним заклали фундамент сучасних благодійних інститутів, що складають вагомий частину некомерційного третього сектору економіки

З давніх часів безумовним лідером у формуванні норм суспільної моралі виступала релігія, а одним із основних постулатів різних віровчень була допомога ближньому. Згодом Церква стала виконувати місію своєрідного посередника між благодійниками і нужденними, причому соціальна діяльність у вигляді благодійництва була і є необхідною для розвитку самих релігійних об'єднань – як для закріплення соціальної ролі Церкви в суспільстві, так і для місіонерських цілей.

Говорячи про європейські традиції благодійництва, необхідно зазначити якісні зміни, що відбулися у цій сфері із поширенням ідей протестантизму. Характерні риси нової протестантської етики (ставлення до праці як до божественного покликання; прагнення до отримання

прибутку у поєднанні із бережливістю і поміркованістю в питаннях використання отриманого прибутку на благо ближнього) сформували нову суспільну мораль, як стала соціокультурною нормою західно-європейських суспільств. Підхід до проблеми благодійництва й милосердя, що його сповідували прихильники протестантських вчень, значно відрізнявся від католицьких і православних традицій. Фактично протестантизм виступив проти ідеалізації жебрацтва як „об’єкта” добрих справ, проти милостині, що розбещує, робить людей лінивими і бездіяльними [3, с. 61]. Ідея ретельної відданої праці як форми спасіння і любові до Бога, що стала центральною в ідеології протестантизму, сформувала і новий погляд на любов до ближнього, на взаємодопомогу. Таким чином, на відміну від традиційних християнських течій, які вбачали у добродійності особистісний прояв милосердя, протестантські організації Заходу мали за мету благодійництва кардинальні суспільні зміни шляхом викорінення жебрацтва, створення спеціальних робітних будинків і майстерень, кредитних спілок взаємодопомоги тощо.

З плином часу благодійництво втрачає виключно релігійне забарвлення, перетворившись на інструмент покращення життя та суспільного перетворення в цілому. З’являється розуміння того, що процвітання і подальший розвиток вільного підприємництва як соціально-економічної основи протестантського віровчення можливе лише за умов загального добробуту та неухильного зростання життєвих стандартів. І дотепер в європейських країнах більшість благодійницьких організацій будують свою діяльність, виходячи з відомого принципу надання нужденному не милостині, а можливості забезпечити себе у майбутньому.

Ідеї заохочення праці та відповідальності підприємця перед громадою з часом трансформувалися у явище соціальної відповідальності бізнесу, взаємодії громади і бізнесу на загальному тлі трансформації суспільних цінностей і потреб. Слід підкреслити, що концепція соціально відповідального бізнесу почала формуватися з середини ХХ ст. Її провідним положенням стала теза про те, що соціальна відповідальність бізнесу не може обмежуватися сплатою податків, які

розподіляються державою для вирішення соціально значущих проблем. Піклуючись про зростання прибутків, бізнес (за цією концепцією) повинен розділити із суспільством відповідальність за соціальну несправедливість, економічну нерівність, екологічні проблеми та інші негаразди.

У західному суспільстві розвиток корпоративної соціальної відповідальності (КСВ/CSR – *corporate social responsibility*) йшов від ініціативи бізнесу й мав характер відповіді на економічні і соціальні виклики [4]. Історичний досвід переконливо довів, що на формування концепції і практики корпоративної соціальної відповідальності рівному мірою впливають і держава, і громадянське суспільство, і бізнес, що створює своєрідний тристоронній суспільний компроміс. Це дало поштовх до появи у другій половині ХХ ст. нового виду благодійності – корпоративної, в таких формах і масштабах, які до цього не уявлялися можливими. Якщо раніше участь бізнесу у справах благодійності обмежувалася фінансовими пожертвами (найчастіше на користь спеціалізованих організацій з метою підтримки нужденних), то сьогодні безпосередня участь бізнес-кіл у благодійництві становить окрему сферу ділового життя. В штаті великих корпорацій з’явилися підрозділи, відповідальні за благодійні проекти, які швидко набули значення потужного інструменту для формування позитивного іміджу бізнесу в очах громади. В європейських країнах корпоративна благодійність, по суті, стала органічним елементом стратегічного менеджменту. І хоча нині в європейському експертному середовищі домінує думка про те, що ототожнення корпоративної соціальної відповідальності із благодійництвом є дещо застарілим, а явище КСВ є набагато ширшим і багатограннішим за традиційне фінансове донорство благочинних організацій, все ж таки корпоративне благодійництво є невід’ємною складовою соціально-відповідального бізнесу, найбільш поширеною формою корпоративної соціальної відповідальності [5]. Саме ця форма соціально відповідальної діяльності компаній зумовила створення соціальних, освітніх, наукових програм, що виходять за межі основної діяльності бізнесу й спрямовані безпосередньо на досягнення благополуччя громади.

Одночасно з появою нових організаційних та інституційних видів благодійництва, продовжується розвиток традиційних його форм. Діяльність благодійницьких організацій набуває сталого характеру, з'являється ресурс для організаційного, професійного і технологічного розвитку. Виникають великі благодійницькі фонди з професійним адміністративним апаратом, націлені на реалізацію масштабних проектів із залученням значних коштів. Благодійництво набуває рис розвинутого соціального інституту, що потребує відповідного розвитку законодавства, інфраструктури, каналів комунікації, наукових досліджень. Великі благодійні організації стають повноправними суб'єктами суспільно-політичного життя, отримавши реальні важелі впливу. Все це, у свою чергу, зумовило широку дискусію про необхідність громадського контролю не лише за фінансовою стороною діяльності таких організацій, а й про їхню незалежність і незаангажованість від позицій фінансових донорів [6]. Варто також відзначити, що процеси глобалізації вивели діяльність благодійних організацій за межі національних держав, адже сучасна філантропія передбачає застосування стратегічного (глобального) підходу до вирішення соціальних проблем. Питання про соціальну відповідальність бізнесу набуло нового звучання в контексті зростання транснаціональних корпорацій, інтернаціоналізації фінансів, руйнування національних і регіональних бар'єрів для просування товарів і послуг, що сприяє поширенню західноєвропейського благодійницького досвіду по всьому світу.

Благодійництво як складова сучасної соціальної держави

Відразу ж варто зробити наголос на тому, що у сфері благодійництва між різними країнами та регіонами світу існують значні розбіжності. В деяких країнах благодійницькі організації фінансують і надають послуги, які в інших країнах забезпечуються державою. У низці регіонів благодійництвом є допомога членам власних сімей, в інших – це винятково підтримка зареєстрованих відповідно до законодавства щодо благодійних організацій. Подібна варіативність у сприйнятті цього суспільного явища може бути пояснена доволі широким трактуванням благодійництва як

надання безоплатної допомоги тим, хто її потребує, причому форма та зміст такої допомоги є довільними та залежать від конкретних обставин.

Серед найбільш поширених форм благодійництва можна назвати такі:

- надання матеріальної допомоги нужденним, як окремим особам, так і організаціям, заохочення та розвиток соціально значущих форм діяльності;

- дії безоплатного характеру, спрямовані на суспільну користь або на надання матеріальної допомоги нужденним;

- перерозподіл ресурсів, причому не лише матеріальних, а й особистого часу, а також зусиль для вирішення соціальних проблем або підтримки організацій для їх повноцінного розвитку тощо.

Серед видів благодійницької діяльності найбільш поширеним є приватне благодійництво (жертвування приватними особами матеріальних і нематеріальних ресурсів на певні цілі); корпоративне благодійництво (добровільна діяльність комерційних організацій з надання допомоги нужденним або щодо підтримки соціальних проектів); меценатство (підтримка талановитих осіб і проектів у сфері культури, науки і мистецтва) та спонсорство (надання допомоги в обмін на нематеріальні вигоди).

Виходячи із європейського досвіду, можна говорити про певну спеціалізацію благодійників. Так, великі компанії мають можливості здійснювати систематичну підтримку масштабних наукових проектів, сприяти вирішенню проблемних питань у сфері освіти або охорони здоров'я як на регіональному, так і на державному рівні. Найчастіше такі проекти носять характер соціальних інвестицій. Середній і малий бізнес зосереджується на конкретних установах – дитячих будинках, хоспісах, спілках ветеранів тощо.

Говорячи про особливості західного досвіду приватної благодійності, варто відмітити популярність волонтерства як однієї з найбільш поширених і масових форм участі громадян у благочинній діяльності. Основними напрямками діяльності західноєвропейських та американських волонтерів є збір коштів для благодійних фондів або проведення конкретних акцій, приготування та роздача безкоштовної їжі, виконання певних видів робіт чи транспортування людей з обмеженими

можливостями, надання безоплатних освітніх послуг тощо. Дедалі більшої популярності на Заході набуває сімейне волонтерство.

Поширеним трендом сучасності став розвиток благодійництва через знаменитостей. Відомі спортсмени, актори, співаки створюють власні благодійницькі фонди, пропагують ідеї допомоги та особисто беруть участь в благодійних акціях (аукціони, кампанії зі збору пожертв, пропагандистські поїздки тощо).

Важливою подією для розвитку благодійництва у світовому масштабі стала проголошена у 2010 році Б. Гейтсом та У. Баффетом ініціатива „Клятва дарування»”(The Giving Pledge). Це була спроба підштовхнути найбагатших людей світу пожертвувати більшу частину своїх коштів на благодійні цілі. Безпрецедентна філантропічна кампанія засвідчила розуміння діловою елітою західного суспільства значення соціальної відповідальності як наріжного каменя конструктивного розвитку людства у ХХІ столітті.

Запорукою успішного розвитку будь-якого благодійного проекту є фінансова підтримка. За різними даними, нині сукупний обсяг коштів, що спрямовуються на благодійництво компаніями та приватними особами, складає майже 1% світового ВВП (близько 716 млрд. дол. у 2012 р). Попри такі вражаючі обсяги, пошук матеріальних та інших ресурсів для реалізації конкретних проектів був і залишається одним із основних питань діяльності благодійних фондів та організацій. Як правило, приватні пожертвування мають епізодичний характер і недостатні для вирішення значних соціальних проблем. На Заході успішно розвивають особливі форми фінансування благодійних проектів – фандрайзинг та ендаумент [7].

Під фандрайзингом (від англ. *fundraising*) розуміють процес залучення грошових коштів та інших ресурсів (людських, матеріальних, інформаційних та інших), які організація не може забезпечити самостійно та які є необхідними для реалізації певного проекту або ж для діяльності загалом. Фандрайзинг тісно поєднаний із такими сферами діяльності, як соціальний менеджмент, маркетинг, реклама, PR. Подібна взаємодія є доволі плідною і забезпечує постійну розробку нових форм фінансування та

організації зовнішньої підтримки благодійних організацій. Досвід такої діяльності є дуже актуальним для України, де участь населення і держави у формуванні доходів некомерційних організацій, у т.ч. благодійницьких, знаходиться на невисокому рівні.

Ще одним позитивним досвідом організації фінансування благодійницької діяльності виступають ендаументи (від англ. *endowment*) – цільові фонди, передбачені для використання в некомерційних цілях (як правило, для фінансування організацій освіти, медицини, культури). Ендаумент поповнюється переважним чином за рахунок благодійних пожертв. Такий цільовий фонд може інвестувати залучені кошти з метою отримання доходу, проте цей дохід також має бути спрямований на користь тих організацій, для підтримки яких він був створений. Ендаумент-фонди найбільше популярні як джерела додаткового фінансування навчальних закладів (провідних європейських та американських університетів).

Необхідною умовою повноцінної участі громадських благодійних організацій у вирішенні соціальних проблем є конструктивна взаємодія з органами державної влади. У цьому контексті доцільним є звернення до досвіду розвинутих країн Західної Європи, які в останні роки зіткнулися з необхідністю скорочення частки соціальних витрат унаслідок світової фінансово-економічної кризи, що сприяло актуалізації проблем взаємодії держави з благодійними організаціями.

Отже, як правило, європейське законодавство, що регулює діяльність неприбуткових некомерційних організацій (НКО) допускає їх створення у численних організаційно-правових формах для досягнення будь-яких задекларованих цілей, що не заборонені чи не суперечать законам держави. Втім, розраховувати на певні пільги від держави можуть не всі НКО, а зазвичай лише ті, що отримують статус суспільно корисних. Такі організації можуть розраховувати на державну підтримку, насамперед, в питаннях оподаткування, однак щодо них діє й більш суворий режим контролю з метою недопущення використання їхнього майна і коштів на інші, крім суспільно корисних, цілі [8]. У різних європейських країнах розроблені власні підходи до реєстрації та сертифікації суспільно корисних організацій. У

більшості випадків рішення уповноважений приймати податковий орган (Данія, Фінляндія, Німеччина, Ірландія, Нідерланди, Швеція), в інших випадках – потрібний статус надається рішенням суду (Греція, Угорщина, Польща). В деяких країнах це питання вирішують незалежні комісії (Велика Британія).

Як правило, в розвинутих європейських країнах немає особливих організаційно-правових форм для благодійних організацій. Вони створюються відповідно до загальних правил, а благодійницький характер визначається у статутних цілях діяльності конкретної організації.

Щодо оподаткування благодійницьких організацій, то отримати істотні пільги або статус організації, звільненої від сплати податків, можуть лише ті з них, які зможуть довести, що їхня діяльність спрямована на досягнення матеріальних, культурних чи моральних суспільних благ і така діяльність є безоплатною. Так, у Німеччині перелік статутних цілей, що розглядаються як суспільно корисні, містить такі умови: сприяння науці, релігії, мистецтву і культурі; освіта; захист довкілля; соціальне забезпечення; захист прав споживачів; захист тварин; спорт; надання міжнародної гуманітарної допомоги; підтримка осіб, що переслідуються через політичні, расові чи релігійні причини [8, с.9]. Важливою умовою успішної взаємодії держави та благодійних організацій є високий рівень контролю за діяльністю соціально орієнтованих некомерційних організацій, причому не лише з боку уповноважених органів, але й з боку інститутів громадянського суспільства та пересічних громадян. Водночас цей контроль не повинен перешкоджати діяльності благодійницьких організацій, яка, у свою чергу, має бути максимально прозорою і відкритою для громади.

Відродження благодійництва в Україні, проблеми і перспективи запровадження європейського досвіду

В останнє десятиліття ХХ ст. у зв'язку з кардинальними економічними змінами, що призвели до формування приватних капіталів і, як наслідок, до величезного соціального розшарування, тема благодійництва в Україні набуває значної актуальності на тлі стрімкого зниження ролі держави в соціальній сфері, що стимулювало необхідність вирішення соціальних

проблем самими громадянами. У процесі відродження традицій українського благодійництва наприкінці 1980-х рр. виникла значна кількість громадських організацій, які на добровільній основі вирішували проблеми особливо нужденних категорій населення. Поступово з'явилася можливість створення українських благодійних фондів, що спеціалізуються на різних сферах – на таких, як: підтримка наукових та освітніх проектів, допомога дитячим будинкам, збір коштів на лікування тощо.

Відродження благодійництва, безумовно, слід вважати позитивним явищем, яке не лише дозволяє державі вирішувати більшість соціальних проблем, але й сприяє зниженню соціальних конфліктів і напруженості, розвитку самоврядування в Україні. Однак для ефективного розвитку благодійництва в Україні існує кілька серйозних перешкод, серед яких основними є такі: несприятлива система оподаткування – як для благодійників, так і для одержувачів допомоги; певні суперечності у юридично-правовому регулюванні благодійницької діяльності; пасивність і недовіра до благодійництва з боку пересічних громадян. Говорячи про кожну з цих суперечностей докладніше, необхідно зауважити, що їх подолання можливе лише за масштабної підтримки української системи благодійництва як з боку громадськості, так і з боку держави.

Закон України „Про благодійну діяльність та благодійні організації”, підписаний в липні 2012 р., значною мірою сприяв регламентації основних питань організації та діяльності благодійних інституцій на території України [9]. Разом із тим, трирічний процес узгодження, ухвалення та підписання цього Закону зумовив певну невідповідність його положень реальній ситуації. Нині спостерігаються ускладнення з реалізацією його положень, зокрема, пов'язаних із запропонованими Міністерством юстиції України влітку 2013 р. змінами і доповненнями, широкою громадською дискусією щодо їх доцільності [10].

Відповідно до базових державних документів щодо розвитку громадянського суспільства та реформування системи соціальних послуг в Україні, благодійництву не повинні чинитися податкові та економічні перешкоди. Проте вищезазначений Закон не вирішив одну з ключових

проблем сектору – оподаткування благодійної допомоги, що нині регулюється Податковим кодексом.

Україна й досі лишається однією з небагатьох європейських країн, де благодійна допомога фізичним особам оподатковується на загальних підставах. У низці європейських країн (на Кіпрі, в Чехії, Франції, Німеччині, Греції, Угорщині, Італії, Португалії, Румунії, Словаччині, Швеції) будь-яка благодійна допомога, що надається фізичній особі з боку благодійного фонду чи організації, звільнена від оподаткування. У Бельгії, Болгарії, Фінляндії, Латвії, Литві, Нідерландах, Польщі та інших країнах для такої допомоги визначено спеціальні пільгові податкові тарифи або ж впроваджено повне звільнення від оподаткування (залежно від суми пожертви або категорії одержувачів допомоги) [11].

Офіційна позиція української держави в питанні оподаткування благодійництва полягає у тому, що благодійні фонди за свою діяльність не сплачують податків. Однак, попри наявність значної кількості нюансів у наданні благодійної допомоги (цільове чи нецільове призначення, фізична чи юридична особа-дарувальник, розмір пожертви), на практиці за отриману клієнтами благодійну допомогу, відповідно до чинного законодавства, благодійники повинні сплатити податок з доходів фізичних осіб. Таким чином, можливість надання благодійної допомоги зменшується відповідно до суми сплачених податків [12].

Відсутність податкових преференцій та інших державних пільг і заохочень сприяє низькій активності середнього і малого бізнесу у благодійницькій діяльності. Якщо великі компанії можуть дозволити собі витрати на оподаткування власних благодійних проектів, виходячи з міркувань збереження позитивного іміджу компанії-філантропа, то благодійництво середнього і малого підприємництва найчастіше зводиться до приватної адресної підтримки соціальних об'єктів чи акцій. Про пасивну ж участь переважної більшості українців у благодійній діяльності свідчать численні соціологічні дослідження. Так, у світовому рейтингу благодійності World Giving Index 2012, складеного авторитетним британським незалежним фондом Charities Aid Foundation, Україна посіла лише 111-те місце зі 145 країн. За даними цієї установи, лише 5% українців жертвують гроші на благодій-

ність, волонтерською діяльністю займаються 14% громадян, допомагають ближньому – 19% [12]. Подібну тенденцію можна пояснити, у першу чергу, доволі низьким рівнем матеріального становища більшої частини населення України. Якщо ж звернутися до європейського досвіду благодійництва, то його успіх багато в чому зумовлений виховним чинником, раннім залученням дітей до знайомства із приватною благодійністю в різних її формах.

Серйозною проблемою є недовіра українців до діяльності вітчизняних благодійних організацій, яка, на жаль, нерідко має під собою підстави. За даними соціологічних досліджень, тільки 6% українців довіряють благодійникам, тоді як у Польщі цей показник перевищує 80%. Таким чином, лише кожен п'ятий з 15 тис. діючих в Україні благодійних фондів насправді виконує свою пряму функцію – збір ресурсів на вирішення конкретних соціальних проблем. Діяльність решти (щороку в Україні з'являється близько 2 тис. нових фондів) спрямовується на вирішення інших завдань, мало пов'язаних із добротою. Спектр таких псевдоблагодійників – надто широкий: від прикриття діяльності, пов'язаною із фінансуванням політичних партій і передвиборчих кампаній; легалізації оплати послуг державних установ, які не можуть займатися комерційною діяльністю („благодійні” фонди при лікарнях, школах, вузах, відомчих установах), до відверто шахрайських злочинних структур, які збирають кошти під неіснуючих хворих або ж як посередники, відбираючи кошти в тих, кому вони дійсно необхідні. Така ситуація дискредитує саму ідею філантропії в Україні, знецінює допомогу ближньому через посередництво спеціалізованих структур, унаслідок чого маємо велику кількість зареєстрованих організацій при надзвичайно низькій активності населення. Виходом може стати становлення ефективної й дієвої системи державного і громадського контролю за діяльністю благодійних організацій, прозорий процес публічної звітності благодійних організацій та одночасно максимально спрощений доступ до участі в благодійництві для простих громадян.

Виходячи з поданих вище міркувань щодо особливостей сучасного розвитку

феномена благодійництва зробимо такі **висновки:**

Благодійництво сьогодні – це універсальна загальнолюдська цінність, один із головних складників розвитку громадянського суспільства. Благодійництво забезпечує перерозподіл доходів від найбільш заможних до найбільш нужденних громадян, є тим ефективним інструментом, завдяки якому суспільство реалізує свої соціальні потреби.

Процеси глобалізації не лишили осторонь сферу благодійництва. Інтернаціоналізація, кооперація і професіоналізація стають основними трендами сучасного європейського благодійництва. Благодійницькі організації набувають політичного значення, впливаючи на законодавчі рішення, лобіюючи інтереси громадських організацій і благодійних фондів, просуваючи власні законодавчі ініціативи. Поштовхом до вдосконалення організаційних форм і діяльності благодійницьких об'єднань стала фінансова криза в Європі, яка в економіці підштовхнула до реорганізації діяльності багатьох благочинних інституцій, відкрила нові сфери діяльності. Історичні традиції європейського благодійництва у поєднанні з активним залучення громадськості до волонтерства, розвиток взаємодії держави, бізнесу та неурядових організацій у сфері благодійництва, поширення та зміцнення принципів корпоративної соціальної відповідальності – все це разом формує міцний фундамент сучасної філантропії. Західний досвід пропонує розв'язання цієї проблеми за рахунок створення благодійних організацій, де коштами, що надходять від благодійників, і призначенням цих коштів розпоряджаються представники громадськості. Сучасне благодійництво західноєвропейського зразка розвивається як перерозподіл надприбутків бізнесу за безпосередньої участі представників громадянського суспільства.

Сучасна культура благодійництва в Україні, попри багатий історичний досвід, лише формується. Відчувається слабка координація на національному і місцевому рівнях. У середніх і малих компаній не вистачає ресурсів для більш системного залучення до благодійництва, тоді як великий бізнес нерідко захоплюється глобальними проектами, які мало відповідають нагальним потребам суспільства.

Однією з умов розвитку системного благодійництва в Україні, безумовно, є процес формування самоврядного громадянського суспільства, здатного правильно визначати потреби, формувати, просувати та ефективно реалізовувати суспільні запити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смит Д. Благотворительные учреждения в европейских странах: исторический контекст [Електронний ресурс] / Д. А. Смит, К. Боргман. – Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru/2006/4/blagotvoritelnye-uchrezhdeniya-v-evropeyskih-stranah-istoricheskiy-kontekst>
2. Євтушок С. Концептуальні засади та історичні традиції благодійництва в Україні та світі / С. Євтушок // Ефективність державного управління. Зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 23. – С. 80-85.
3. Кочнова О. Особенности благотворительной деятельности в основных конфессиональных субкультурах Запада / О. Кочнова // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 164. – С. 59-63.
4. McWilliams A. Corporate Social Responsibility: International Perspectives [Електронний ресурс] / A. McWilliams, D. Siegel, P. M. Wright // Working Papers (0604). Troy, New York: Department of Economics, Rensselaer Polytechnic Institute. – March, 2006. – Режим доступу: <http://www.economics.rpi.edu/workingpapers/rpi0604.pdf>
5. Diener K. W. The Charitable Responsibilities Model of corporate social responsibility [Електронний ресурс] / K. W. Diener // Journal of Academic and Business Ethics. – 2012. – Vol. 7. – Режим доступу: <http://www.aabri.com/manuscripts/121341.pdf>
6. Сохань И. Философия благотворительности. Счастье и грех [Електронний ресурс] / И. Сохань. – Режим доступу: http://lit.lib.ru/s/sohanx_i_p/filblago.shtml
7. Панфилова Т. Формирование системы института благотворительности в России [Електронний ресурс] / Т. Панфилова, К. Свекровкина. – Режим доступу: <http://www.scienceforum.ru/2013/21/1637>.
8. Милославская Д. Краткое обобщение зарубежного опыта правового регулирования деятельности социально ориентированных (общественно-полезных) некоммерческих организаций / Д. Милославская // Лучшие иностранные юридические практики для совершенствования законодательства о российских некоммерческих организациях. – М.: [САФ Россия], 2011. – С. 5-22.
9. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року № 5073-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 25. – Ст. 252.
10. Гулевская-Черныш А. Благотворительность в Украине: казнить нельзя помиловать Анна Гулевская-Черныш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/08/1/135050/>
11. Гулевська-Черниш А. Багатолика добродійність України: чи можна відродити довіру? / Анна Гулевська-Черниш // Дзеркало тижня. – 2013. – № 10. – 15-22 березня.

12. Сидорук Ф. Дорога добродійності і податок на добро / Ф. Сидорук // Дзеркало тижня. – 2012. – № 32. – 14-21 вересня.
13. Мировой рейтинг благотворительности 2012 [Електронний ресурс] // Глобальные тенденции благотворительности. Декабрь 2012. Charities Aid Foundation. – Режим доступу: <http://www.cafrussia.ru/files/blocks/index.pdf>

УДК 323.233: 321.7+321(477)

Біденко Ю. М.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ: ДЕМОКРАТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розглядається закріплення свободи мирних зібрань у міжнародному праві та проблеми її реалізації в Україні. Показується, що за умов відсутності спеціального законодавства мирні акції стають предметом регулювання місцевих органів влади та судів, що призводить до частого порушення цього конституційного права. Також здійснюється аналіз перспектив і ризиків законопроектів, що знаходяться на розгляді у Верховній Раді України.

Ключові слова: мирні зібрання, права людини, Конституція України, органи місцевого самоврядування, судові заборони громадських акцій, Європейський суд з прав людини, порядок проведення публічних зібрань

Биденко Ю. М.

СВОБОДА МИРНЫХ СОБРАНИЙ: ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И ПРОБЛЕМА РЕАЛИЗАЦИИ В УКРАИНЕ

Рассматривается закрепление свободы мирных собраний в международном праве и проблемы ее реализации в Украине. Показывается, что в условиях отсутствия специального законодательства мирные акции становятся предметом регулирования местных органов власти и судов, что приводит к частому нарушению этого конституционного права. Также проводится анализ перспектив и рисков законопроектов, находящихся на рассмотрении в Верховной Раде Украины.

Ключевые слова: мирные собрания, права человека, Конституция Украины, органы местного самоуправления, судебные запреты гражданских акций, Европейский суд по правам человека, порядок проведения публичных собраний

Bidenko Yu.

FREEDOM OF ASSEMBLY: DEMOCRATIC SIGNIFICANCE, LEGAL REGULATION AND THE PROBLEM OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The freedom of assembly securing in international law and problem of its realization in Ukraine are considered. It is shown that in the absence of special law, public peaceful actions become a subject of regulation by local authorities and courts, what results frequent violations of this constitutional right. The analysis of the prospects and risks of bills pending before the Verkhovna Rada of Ukraine is also provided.

Key words: peaceful assembly, human rights, Constitution of Ukraine, local authorities, public events injunctions, European Court of Human Rights, public meetings procedure